

KAZAKLARDA BATIL İNANIŞLAR

M. Ali YILMAZ

Kazakistan M. Avezov
İlimler Akademisi

ÖZET

Batıl inanış, akla ve gerçeğe aykırı düşen inançtır. Bu çalışmada Kazak Türkleri arasında görülen batıl inanışlar incelenmiştir. Derlediğimiz inanışları konularına göre sınıflandırdık ve hangi amaçla ortaya çıktığını saptamaya çalıştık. Ayrıca bu inançlardaki eski inanç izleriyle İslam ve diğer inanç etkilerini ortaya koymaya çalıştık. Sonuç olarak eski zamanlardan bu yana gelen bu inanışlara ilişkin uygulamaların, ebeveynler aracılığıyla nesilden nesile aktararak günümüzde halen geçerliliğini koruduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Sözcükler: Folklor, batıl inanış, inanç, Kazak

ABSTRACT

Superstitions can be considered as those expressions and beliefs contrary to the reason and reality. It is superstitions that is living in Turkish who living in Kazakh in this article. We classified belief that we compiled until the subject and we tried to ascertain arising with which aim. Besides, we tried to arise old belief traces and Islam's and other belief's effect in this beliefs. As a result, it can be said that the traditional practices about such beliefs coming from our ancestors are conveyed from one generation to another by adults, so their validity is still kept.

Key Words: Folklore, superstition, belief, Kazakh

GİRİŞ

Arapça kökenli “batıl” sözcüğünün, doğru ve haklı olmayan; çürük, temelsiz (TS, 1988: 157) gibi anlamları vardır. Batıl inanışları ise, “birlikte yaşayan insanlar arasında kimi zaman korkudan, kimi zaman çaresizlikten, kimi zaman da rastlantılardan doğan birtakım inanışlar” olarak tanımlayabiliriz. Bu inanışlar, ilk insanın var oluşundan günümüze kadar sürüp gelmiştir. Çağın bilimsellik, akılla, çağdaşlıkla ve dinsel inançla bir ilgisi yoktur. Bunlar akılla bağdaşmadığı halde yazık ki insanoğlunun gönlünden, beyninden, vicdanından sökülüp atılmamışlardır. Bu tür inanışların doğmasında kişilerin doğal yapısı etken olduğu kadar büyüklerin, kimi din görevlilerinin cehalet örneği sözlerinin de etkisi olmaktadır. İnanışlar kişiden kişiye değişmekle birlikte ortak yanları da vardır (www.kulturturizm.gov.tr/portal/kultur).

Âdet ve inanışlar halk kültürünün en önemli öğeleridir. İlkel insandan günümüze, inanışlar insanların yaşamlarını etkilemiş, onlara yön vermiştir. İnanışların kökenlerinin eski devirlere kadar uzandığını biliyoruz. Her kültürde olduğu gibi semavi dinler öncesi inanç sistemlerinden semavi dinlere geçen toplumlar eski âdet ve inanışlarını birdenbire bırakmamışlardır. Yeni dinlerinin özüne ters olsa da bazılarını

yeni dinlerinin rengine ve kalıbına sokarak o dinin gereğindenmiş gibi uygulamışlardır (Artun, 1998: 66).

Dinler, zamanla arasına karışan batıl inanışlar ya da hurafeler yüzünden çok karmaşık bir görünüm kazanmıştır. Hurafelerin yalnız Müslümanlık çevresinde olmadığı bilinmektedir. Batıl inanışların varlığı dinlerin bünyesiyle değil de toplumların kültürel düzeyleriyle açıklandığında daha objektif ve bilimsel sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Oy, 1976: 215). İslâmiyet dışında diğer dinler etrafında da hurafe olarak adlandırılan batıl inanışlar eskiden beri var olagelmıştır. Yahudilikte çoğu sihirle ilişkili olup hurafe olarak nitelendirilebilecek uygulamalar hayli erken dönemlere kadar uzanırsa da örneklerin çoğu ancak Ortaçağ'daki dokümanlarda belgelenebilmiştir. Yahudilikte batıl inanışların büyük bir bölümü çocuk doğurma ile ilgilidir. Çocuğun erkek olması için annenin hamilelik sırasında her cuma bir erkek adını telaffuz etmesi, doğum sancısı zor olan kadının eline sinagogun anahtarının verilmesi gibi. Hristiyanlık erken dönemlerden itibaren senkretik bir öğreti üzerine temellendiği için bu türden inanışların Hristiyanlık'ın başından beri kabul gördüğü düşünülebilir. XV. yüzyılda yazılan *Malleus Maleficarum* gibi eserler Ortaçağ Avrupası'ndaki hurâfi inanışlar hakkında ilginç bilgiler verir. Yedinci çocuğun şifa verme gücünün olması, cadıların büyü yapmak için kullandıklarına inanılan sağ işaret parmağının kullanılmaması, evlerin kapısına at nalı asılması, baykuşun ölüm habercisi olması gibi (Yel, 1998: 381-382).

Genelde insanların batıl inanışlara inanması, aneler, korku, bilinçsizlik ve eğitimsizlikle açıklanabilir. Tüm kutsal sayılan dinler gibi İslam dini de batıl inanışları yasaklamıştır. Hatta bazı batıl inanışları "Tanrı'ya şirk koşmak" olarak da yorumlanmıştır. Halbuki inanışların temeli farklı yerlerden gelmiştir (Güçlü, 1995: 7).

Her toplumda, eski inanç sistemlerinin mirası olan inanışlar, yaşanan çağın koşullarına uydurularak yeni biçim, yeni içerik ve yeni anlatımla karşımıza çıkar. İnanışların bir bölümü büyü, tören ve pratikleri içerir. Onlar böylece somut bir anlatım biçimi kazanır.

Türkler İslâmiyet'i kabul edene kadar birçok inanç sisteminin etkisinde kalmışlardır. Her sistemde olduğu gibi bu inanışların bir bölümü İslâmiyet'in özüne ters olmasına rağmen yaşatılmıştır. Aynı kültür kaynaklarından beslenmelerine rağmen her yörenin kendine özgü inanışları vardır. Bu durum, Türk inanışlarının zenginliğini göstermesi açısından büyük önem taşır (Artun, 1998: 66).

Çoğunun bilimsellik veya dinselikle ilgisi olmayan bu inanışlar insanlık tarihi kadar eskidir. Bu tür inanışların oluşmasında kişisel yatkınlık ile aile büyüklerinin veya dini bilgiler bakımından cahil kimi din görevlilerinin etkisi olmaktadır. Toplumdan topluma değişmekle birlikte batıl inançların ortak yanları da bulunmaktadır. Batıl inançlar; folklorik bir yaklaşımla, halk inançları olarak da adlandırılabilir.

Konumuzu esas olarak Kazak Türkleri arasında görülen batıl inanışlar oluşturmaktadır. Kazak Türklerinin inançlarının şekillenmesine birçok etki ve gelişme tesir etmiştir. Kazaklar göçebe yaşamı yakın geçmişe kadar sürdürmüş bir topluluktur, dolayısıyla İslam öncesi Şamanizm inançları hâlâ yaşamla iç içedir. Bunun yanında İslam'ın etkisi, uzun yıllar SSCB içinde yer almaları sebebiyle gerek Rus gerekse diğer

birlik uluslarının etkisi gerekse modern zamanın etkisiyle inançları farklı bir boyut kazanmıştır.

Kazak Türklerinde batıl inançlar konusu “ırım” adı altında incelenmektedir. Fakat bu ırımın içerisinde batıl inanışlarla gelenek ve saygı davranışları iç içe girmişlerdir. Örneğin “Erkeklerin ve büyüklerin yolunu kesmek doğru değildir”, “Hayvana tepik vurmamalıyız (K5, K7)”, “Başını dirseğine koyarak oturulmaz. Sadece yakın birini kaybeden öyle oturur (K1, K4, K9)”, “Kapıya kol gerilmez (K9)”, “Yeşil bitkiler koparılmaz (K17)”, “Kovadan su içilmez (K9)”, “Yere tepik vurulmaz (K1, K2)”, “Kovadaki suya tükürmemeliyiz (K4)”, “Sofraya basılmaz, üzerinden atlanmaz (K1, K2)”, gibi genel davranış kuralları da diğer batıl inanışlar gibi ırım sayılmaktadır. Yani Kazaklar batıl inanışları hâlâ geçerli kurallar olarak sayılmakta ve gelecek kuşaklara aktararak varlığı devam ettirilmektedir. Kazakistan’da derlenen batıl inanışları çeşitli başlıklar altında sıralamaya çalıştık.

1. Nazarla İlgili İnanışlar

“Bakış” anlamındaki Arapça nazar kelimesi Türkçede, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır. Herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyiimi kullanılır: Örneğin sapasağlam bir çocuk hasta düşüverince, bir aile içinde veya iki dost arasında bağlılık, düzen bozulduvurince... “Kem söze uğradı” deyiimi de aynı anlama gelir. Açık, çığ mavi gözlerde nazar gücü olduğu sanılır ve herhalde bu ilkeye dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermektan hoşlanan kimseler olduklarına inanılır. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da yaygındır. (Boratav, 1984: 126-127).

Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklarla, güzellikleri, hünnerleri herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir; çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler; güzeller, hünnerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay değildir: Mal, mülk, hayvanlar (özellikle at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan veya sakatlanan at, sütü azaliveren inek, bereketli beklendiği halde kıt edilen yıllık mahsul vb. için de “nazara geldi”, “nazara uğradı” yargısı verildiği olağandır. Hatta aile içindeki düzen, iki dost arasındaki sevgi bağı gibi başarı ile yürütülen bir iş de nazara uğrama sonucunda bozulabilir. Halk içinde bazı kişilerin, sebebi bilinmeyen olağanüstü ölçüde “nazar” güçleri olduğuna inanılır: Bakışı ile bir atı yüz, iki yüz, üç yüz metreden “çatlatabileceği”ni ileri süren ve bunu ispatlayan kimseler üzerine hikâyeler anlatılır. Nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi, özellikle kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilir; bu türlü nazardan en çok çocuklar etkilenirler; onun içindir ki ananın, babanın çocuğuna fazla düşkünlüğü iyi sayılmaz (Boratav, 1984: 126-127).

Nazara gelmenin sadece gözle değil sözle de gerçekleştiğine inanılmaktadır. Bu durumda kötü niyetli kişinin kurbanı hakkında güzel sözler söylemesi gerekmektedir. Böyle nazara uğrayana "dile geldi" denilmektedir. Babil ve Mısır gibi

çok eski medeniyetlerde var olduğunu bildiğimiz nazar inancına bugün Avrupa'da Balkanlar'da Orta-Doğu ve Asya ülkelerinin çoğunda rastlamak mümkündür.

Kazaklarda nazardan korunma ile ilgili inanışları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Çocuğa nazar değmemesi için yüzüne kara sürülür (K1, K4, K10).
- Nazar değmesin diye büyüklere, ulu kişilere bota (dua) okutulur (K2, K13).
- Kapının kolu yıkanır ve yıkanan suyla göz değen çocuğun yüzü, elleri ve ayaklarının tabanı yıkanırsa çocuk iyileşir (K10, K15).
- Nazar değmemesi için bulunulan yerde tütsü yakılır (K2, K16).
- Nazar değmesin diye çocuğun beşiğine yarasa kuşunun tüyü takılır (K2).
- Nazar değmemesi için yarasa tüyü şapkaya takılır, arabaya veya eve asılır.
- Bir kişi övüldüğü zaman nazar değmesin diye tahtaya veya sert bir yere vurulur (K2, K14)
- Kırmızı, nazara karşı koruyucudur. Yeni alınan bir şeye, kırmızı bir eşarp bağlanır (K1, K16)
- Nazar değmişse nazar değen kişinin veya bebeğin beşiğinin üzerinde kibrit yakılır ve gezdirilir (K14, K17).
- Nazar boncuğu takılır (K18).

2. Ruhlarla İlgili İnanışlar

Birçok dinde ruhların ölümsüzlüğüne inanılmaktadır. İnsanın ömrü belirli bir süreyle sınırlı olsa da ruhlar konusunda böyle bir sınırlama yoktur. Ruhlar konusundaki batıl inanışlar kimi zaman kötü ruhlardan korunmak kimi zamansa ataların ruhuna saygı göstermek amaçlıdır.

Kazaklarda ruhlarla ilgili inanışları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Eve kötü ruhların girmesini engellemek için kapıya boynuz asılır (K3, K4, K5, K6).
- Bir evde eğer birisi ölürse aynanın üzeri kapatılır. Çünkü aynada ölen kişinin ruhu kalır (K8, K16).
- Ölen insanların büyük fotoğrafları evde bırakılmaz. Çünkü bu fotoğrafların o dünya ile ilişkisi olduğundan evdekilerin ömür gücünü alır (K8).
- Cuma günü çamaşır yıkanmaz, atalarımızın ruhu küser (K10, K14)

3. Büyü, Uğur ve Bereketle İlgili İnanışlar

Büyü, iyi ve kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek, bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına verilen addır. Bu anlamı ile kelimenin kavramı genişlemiş oluyor; deyim Fransızcadaki "magic" kelimesinin bilim dilindeki kullanımını karşılıyor. Halk dilinde büyü daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır: Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan "kötü büyü", bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılık sağlamak için yapılan "olumlu büyü" (muhabbet tılsımı) gibi. Bu türden etkilenmelerin öteki tipleri geçerli oldukları yerlere, şartlara, amaçlarına ve uzmanları olup olmadığına göre çeşitli adlar alırlar, halk geleneğinde (Boratav, 1984: 128-129).

Büyüleri iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. İyi, olumlu büyüleri hastalıktan kurtulma, ara düzeltmek, kurtağzı bağlamak, aşk ve muhabbet, çalınan eşyayı bulmak, lohusanın sütünü arttırmak, çocuk sahibi olmak, nazarı önlemek vb. diye sıralanabilir. Kötü, olumsuz büyüleri ise düşmanlık, kıskançlık ara açmak, kısmet bağlamak, istemediği birisine varmasını sağlamak, gerdek gecesi damadı bağlamak vb. diye sıralanabilir. İnanışa göre büyü yapılan kişi uysallaşır, avareleşir, ne yaptığını bilemez (Boratav, 1984: 129-130).

Uğur, bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısacası olumlu niteliği ve gücüdür. Halkın inanış ve işlemlerindeki bütün davranışlar, zamanlar, yönler, çevresindeki nesnelere, kişiler, hayvanlar uğurlu ve uğursuz diye kümelendiği. Uğurlu olanları yeğlemek, uğursuz olanlardan kaçınmak veya onlardan gelecek olumsuzlukları giderme yöntemlerini gözetmek gerektir. Anlaşıyor ki bereket kelimesi, bir de iyi, faydalı şeylerin, mal, para ve yiyeceğin artışı anlamına geliyor (Boratav, 1984: 114-116). Kazaklardaki bu konularla ilgili derlenen inanışlar şunlardır:

- Ayağına birisi basarsa yakınlarından birini kaybedersen, senin de onun ayağına basman lâzım (K1, K10).
- El bele konulmaz, baban ölür (K1, K2, K15).
- Eve girerken kapıya tepik vurulmamalı, kavga çıkar (K5).
- Mezara karşı koşulmaz, ölüm gelir (K5).
- Bir yolun kara kedi tarafından kesilmesi uğursuzluktur (K1, K4).
- Sofraya bıçak koymak uğursuzluktur (K1, K11).
- Yolculuğa çıkarken dikmiş dikmek uğursuzluk getirir, aksi halde yola çıkan kişinin yolu kapanır (K1).
- Evden çıkarken geri dönmek iyi değildir, yolun kapanır (K1).
- Otururken ayaklarını bağlamak yolunu bağlar (K1, K17).
- Aynayı bir kız kırarsa evde kalır (K2).
- Kırılan aynaya bakarsan başına kötü işler gelir (K2, K14).
- Terliğin ters düşmesi uğursuzluk getirir (K2).
- İnsanın ayaklarının üstünden atlamamalı, eğer atlanırsa o kişinin ayağı kırılır. (K5, K13).
- Boş kovayla insanın önünden geçilmez, yolculuğa uğursuzluk getirir (K5, K2, K8).
- Evlenen kız evden giderken geriye dönüp bakmamalı, eğer bakarsa bu uğursuzluktur, gelin geri gelir, boşanır (K5).
- Süpürge dik tutulmaz, bırakılmaz, evde kavga olur (K2, K16).
- Bir yolculuğa çıktığın zaman ilk rastladığın kişi erkekse yolun açık olacak, kadınsa pek iyi değil (K2).
- Damağını patlatmak kıtlık getirir (K1, K4, K5).
- Ailede önemli bir kutlama varken yağmur ya da kar yağarsa nur, bereket yağdığına inanılır (K1).
- Evin içinde ıslık çalmamalı, aksi halde evin bereketi gider (K5, K14).
- Ekmeği ters koyarsan bereketi gider (K5, K13).
- Yemek sofrasına elle vurulmaz bereketi kaçar (K1, K2).
- Gece vakti çöp atmak evin bereketini götürür (K1).

- Yıldızları sayarsan bir yakının ölür (K17).
- Geceleyin evi süpürmek, temizlemek evin bereketini götürür (K1, K2).
- Geceleyin tırnak ve saç kesilirse evin bereketi kaçar (K1, K6, K9).
- Akşamleyin dışarı su dökmek evin bereketini götürür (K1).
- Eve girmekte olan çocuk kapı önüne düşerse eve bereket gelir. Bu durumda çocuk evin salonuna götürülür ve üç defa yere yatırılarak döndürülür (K6, K10).
- Elbiseler sadaka olarak verileceği zaman, düğmeleri sökülerek verilir yoksa evin bereketi gider (K6).
- Kırlangıç herhangi bir eve yuva yaparsa o eve uğur ve bereket gelecek demektir. O yüzden kuşun yuvasına dokunulmaz (K2).
- Isık çalma evde para olmaz/ şeytan gelir (K2, K7).
- Evin çevresinde koşmamalı, eğer koşulursa birisi ölür. Sadece mezarın etrafında dönülür (K5).
- Eşikte durmak ve burada selamlaşmak iyi olmaz (K1,K4 K9).
- Eve doğru koşma kötü haber gelir. Çünkü eskiden köye baskınlar falan olduğu zaman haberciler koşma koşma haber getirmiş, bu yüzden korku oluşturmuş (K2, K5, K9).
- Süpürge dik durursa evde kavga çıkar (K2, K15).
- Eve dönerek koşma, annen baban ölür (K3).
- Birine kötülük istiyorsan akşam onun evinde tırnağını kes (K2, K16).
- Sol avucun kaşınırsa para gelir, sağ avucun kaşınırsa birisiyle selamlaşacaksın (K2).
- Merdiven altından geçenin boyu kısa olur (K2, K11).
- Çanta yere konulmaz, koyarsan içinde hiçbir zaman para olmaz (K3).
- Kız erkeklerin ayaklarının üstünden atlamaz, tepiklemez. Yoksa ayakları kırılır (K3).
- Merdiven altından geçme, geçersen yolun olmayacak (K3, K13).
- Ayakkabıyı ters giyersen yolun olmaz (K3).
- Ayı parmağınla işaret edersen kolun kırılır ya da kötü bir olay olur (K3, K5, K9, K17).
- Dizimizi kucaklamamalıyız, aksi takdirde yalnız kalır, yetim olunuz (K1,K4,K9, K13).
- Sınava girmeden önce saçlarımızı yıkamamalıyız, bütün bildiklerimiz suyla akar (K4).
- Elbiselerimizi giydikten sonra iğneyle dikmemeliyiz (K4, K2), dikilecekse dişlerinin arasına ip almak lazım, kaza olabilir(K2, K15)
- Ellerimizi bağlarsak yolumuz bağlanır (K4).
- Kendi saçlarımızı kesmemeliyiz, ömrün kısa olur (K4).
- Sofranın köşesinde oturmamalıyız, eğer oturursak evlenemeyiz (K4).
- Çayında köpük çıkarsa para demektir, onu kaşıkla tutup içmek lazım (K2).
- Elinin suyu serpilmez, yoksa bahtın gider (K1, K2, K13).
- Üflemek iyi değildir, üflenecek dert gelir (K1, K2, K17).
- Çocuk, pişirilmiş hayvan başını eliyle tutmaz, tutarsa babası ölür (K6).
- Ailede hep kız olursa bir dahaki çocuk erkek olsun diye en son doğan kıza erkek ismi verilir (K6).

- Yaşlı kadınlar ve genç kızlar aynı aynaya bakmamalı. Çünkü ayna genç kızların güzelliğini alır yaşlı kadınlara verir veya yaşlı kadınların kötü taraflarını genç kızlara verir (K8, K17).
- Arkadaşlara ve akrabalara saat hediye edikmez. Eğer eeilirse aradaki ilişki bozulur.
- Bıçak hediye verilmez. Verilirse alan ya da veren adam öldürülür (K10).
- İyi, yetenekli kimse, çocuk kendisine benzesin diye çocuğun ağzına tükürür (K10, K11).
- Çocuğa lanet yağmasın diye üç ninenin bacaklarının arasından geçirtilir (K10, K14).
- Eğer dilde arpacık çıkarsa beş haram malın (inek,deve, koyun...) adını söylemek gerekir. O zaman çabuk iyileşir (K10).
- Kazaklar bir daha görmek istemedikleri biri giderken arkasından kum atarlar (K10).

4. Günlerle ve Günün Bölümleriyle İlgili İnanışlar

Halk arasında haftanın bazı günleri için farklı inanışlar gelişmiştir. Günler; diğerlerinden önemli sayılma, belirli işleri yapmama, evden dışarıya hiçbir şey vermeme gibi yönlerden halk arasında inanış açısından farklı farklı değerlendirilmiştir (Karakaş, 2005: 89). Bunun yanında günün vakitleriyle ilgili inanışlar vardır. Özellikle geceyle ilgili inanışlar oldukça fazladır. Gecenin karanlığı dolayısıyla korkutucu oluşu, tehlikeye açık oluşu bu tür inanmaları ortaya çıkarmıştır. En temel korkularımızdan biri olan ölüm korkusunun tadını çok iyi biliyordu ve bundan kaçınmalıydı.

Kazaklarda günlere bağlı olarak bazı inanışlar ortaya çıkmıştır.

- Perşembeyi cumaya bağlayan günde giysiler yıkanmaz, pis su dökülmez (K9).
- Cuma günü uzun yola çıkılmaz (K9).
- Çarşamba günü Kazaklarda uğurlu sayılır (K10).
- Güneş batarken uyumaz (K1).
- Geceleyin kuyu başına gitmek kadınlar için iyi olmaz, giderse eğer su atasından (çarından) izin almalı "Su Çarı Süleyman su almamıza izin ver" diye bağırlır (K1, K4, K7, K9, K10) ve suya tuğla atılır (K10).
- Geceleyin aynaya bakarsan güzelliğin gider (K1, K4, K5, K9).
- Gece yarısı ev süpürülmez, evdeki mutluluk gider (K3, K11, K14).
- Geceden sabaha kadar kirli çamaşır bırakılmaz. Şeytan kirli yerde olur (K3).
- Gece elden para alınmaz, uğursuzluk getirir (K3).
- Güneş batarken uyumamalıyız, batan güneşle yarışılmaz (K4).
- Geceleyin kirli suyu dökmemeliyiz, çünkü perilerin çocukları oynuyor, rahatsız olurlar (K4, K9, K18).
- Geceleyin kızlar saçlarını bırakmamalı, toplayarak yatmalı, yoksa kel olur. (K5,K14, K17).
- Geceleyin denize girilmemeli, çünkü su perisi kızar ve deli gibi olursunuz. (K5, K7)
- Gece vaktinde yeni doğan bebek yüzü kapatılmadan alıp yürünmez. Yoksa konuşmaya geç başlar (K7)

- Geceleyin bağırarak ve ağlamak doğru değil. Çünkü eski zamanlarda düşmanlar köylere ve şehirlere baskınlar yaparlarmış, onun için gece vaktinde bağırarak ve ağlamak olmaz (K8, K9).
- Gece vaktinde aynaya takmamalısınız, çünkü gündüz günden alan pozitif ve iyi ışıkları ayna kendi içine alıyor ve kızlara veya kadınlara kötü tarafından veriyor (K8).
- İkinci vaktinde uyumak iyi olmaz (K9).

5. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlar, kendilerinden yararlanma bakımından değerlendirilirler ve yaradılışları ve dönüşümlerini açıklayan efsanelere ve inanışlara konu olurlar. Hayvanlar, bitkilerden farklı olarak halkın geleneklerinde yenmesinde bir sakınca olmayanlar, yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar olmak üzere kümelenirler (Boratav, 1984: 68).

Bazı hayvanların ise kutlu olduğuna inanılır. Soylarını bir dişi kurtla bir delikanlının birleşmesine çıkaran eski Türkler, bu hayvanı kapalı kaldıkları dağların arasından çıkmalarına yardım ettiği için kutlu sayarlar. Kurdun bu niteliği, Anadolu halkının inançlarında da yer almıştır. Örneğin; Afyon bölgesindeki bir anlatıma göre, kurtuluş savaşının son safhalarında, o tarafta bulunan kumandanlardan birine bir kurt kılavuzluk etmiştir (Boratav, 1984: 68-70). Kazaklarda hayvanlarla ilgili inanışlar oldukça zengin bir görünüm arz eder.

- Akşamleyin ev hayvanlarının evine (ahır, kümes) giderken hayvanlar sayılmaz. Çünkü onlar azalabilir. Sabah erken kalkıp saymak gerekir (K7)
- Düşen saçlarımızı sarmadan dışarıya atmamalıyız, kuşlar götürür ve başımız ağır (K4, K16).
- Hayvan dilini yersen hatip olursun, güzel konuşursun (K2, K15).
- Hayvan kulağı yenilirse daha iyi duyarsın (K2, K14).
- Hamile kadın deve eti yememeli, çünkü deve 12 ay yavrusunu karnında taşır. Hamile kadın eğer deve eti yerse deve gibi geç doğurur.
- Yeni doğum yapan kadın köpeğe git diyemez. Derse dişleri dökülür (K3).
- Evin çatısına kırlangıç yuva yaparsa o gitmeden taşınılmalı (K10).
- Bir eve acele bir işle gelen birisi bir dizini bükerek oturması gerek. Eğer öyle oturmazsa o evin ineği buzağısını ayakta doğurur (K10).
- Sığır ikiz doğurursa iyi değildir, buzağının biri başka birine hediye verilir (K2, K13).
- Kediye döversen, eziyet edersen başına bela gelir, lânetlenirsin (K1, K4).
- Örümcek evin tavanından sarkarsa misafir gelecek demektir (K1, K10).
- Yemeğine sinek, kelebek vs düşerse rızkın bol olacak demektir (K10).

6. Tabiat Olayları İle İlgili İnanışlar

Tabiat olayları karşısında aciz kalan insanlar çeşitli inanç ve uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Kimi zaman tabiat olaylarına tapınmalar görülmesi, onların kutsal kabul edilmesi bu acizliğin ve çaresizliğin bir sonucudur. Toplum içerisinde çeşitli tabiat olayları karşısında beklenen felaketleri bertaraf etmek zararından ve felaketinden kurtulmak amacıyla uygulanan pratiklerdir. Bunun yanında halkın uzun tecrübe ve

birikimleri tabiat olaylarının gelişim zamanlarını ve tahminlerinin oluşumunu ortaya çıkarmıştır (Yılmaz, 2005:153).

İlk çağlarda insanoğlu için yeryüzü sonsuz bir karanlıktan ibaretti ve içinde yaşadığı sistemi anlamaya çalışıyordu. Çevresini inceliyor, birçok şeye anlam veremiyor ve bunun sonucu olarak da korkuyordu. Bu yüzden tabiat olaylarına anlam vermek onu çözümlenmek adına çeşitli inanışlar geliştirmişlerdir.

Kazaklarda tabiat olaylarıyla ilgili inanışlar şunlardır:

- Kırlangıç geldiği zaman, bahar geldi artık derler. (Çünkü kırlangıç erken giden, en geç gelen kuş, soğuğa dayanamayan) (K2).
- Kırlangıç yere yakın uçarsa hava soğuk olacak demektir (K8, K14).
- Kargalar çok ses çıkarırsa kar yağacak demektir (K3, K8, K16).
- Cırlağan yazın gece çok ses çıkarırsa ertesi gün hava çok sıcak olacak demektir (K6, K9).
- Eşikte durulmaz, kış uzun sürer (K2).
- Baharda yeşil otu koparma, yağmur yağar (K2, K7)
- Yazın güneş çok kırmızı olarak batarsa kötü bir şey geliyor demektir. Kış soğuk olacak yada buğday az olacak. (K2)
- Eğer ay yatay doğarsa bu yıl yağmursuz olacak dikey doğarsa yağmurlu (K2)
- Süt kaynatılırken kabın dibindeki kaymağı çocuk yerse düğününde kar yağar (K10, K12).
- Gece gök açık ve çok yıldızlı olursa ertesi gün çok sıcak olacak demektir. (K2, K18)
- Kuşlar erken gelirse bahar erken başlayacak, kuşlar erken giderse kış erken başlayacak (K2)
- Eğer karınca gündüz yuvasına erken girerse hava değişecek (K10).

8. Kutsal-Dinsel Öğelerle İlgili İnanışlar

Toplumlar hayatlarına derinlemesine etkileyen, âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları toplumsal hayatımızda teknik gelişmelerden, evlenmeye, doğuma, ölüme, sosyal hayatımıza kadar her türlü etkinlikte yer almaktadır (Kılıç, 2001: 415).

Kazaklarda kutsal-dinsel öğelerle ilgili inanışlar şunlardır:

- Yatarken saçlarını toplamam lazım. Eğer toplamazsan sen uyurken şeytanlar saçlarınla oynayacaklar (K8).
- Aya bakarak abdest alınmaz (K9).
- Omzumuzu tutturmamalıyız, çünkü melekler oturmaktadır, rahatsız olurlar. (K4).
- Yere beyaz dökülürse (süt, ayran) o yere basılmaz, kutsal sayılır (K1, K9).
- Mezar parmakla gösterilmez, gösterirsen üzerine basıp ısırarak gerekir (K1, K2).
- Bulaşık akşamdan bırakılmaz, bırakılırsa üzeri örtülür yoksa şeytan gelir (K1, K2).
- Su üstü açık bırakılmaz, şeytan içer, sende o sudan içersen delirirsin (K1, K2).

- Yemek yerken elinden tabak düşerse şeytanın karıştığına inanılır (K6).
- Kapının arkasında kimse yokken "gir" denilmemeli. Çünkü eve şeytanlar ve kötü ruhlar girer, kendilerin çağrıldığını düşünürler (K8).
- Cenazede kadınlar mezarlığa gidemez (K9).
- Ekmeğin kırıntılarını yersen zengin olursun (K10).
- Torununun çocuğunun avucundan su içen ihtiyar cennete gider (K10).

9. Geçiş Dönemleri İle İlgili İnanışlar

İnsanlar, özellikle "geçiş" anlarında zararlı dış etkilerle ve doğa üstü kuvvetlerden gelen tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlikelere karşı koymak için bir takım büyüsel ritlere, çarelere başvurmak gerekmektedir. Gebe kadın, doğacak çocuğunu bir takım zararlardan korumak ve ona arzu ettiği nitelikleri verebilmek için, daha gebelik sırasında bazı yiyeceklerden ve eylemlerden kendisini uzak tutmak zorundadır. Doğum ve doğumun safhaları binlerce âdetin, batıl inancın istilasına uğramış olup, âdeta bunlar tarafından idare edilmektedir (Örnek, 1981:56).

Bu bakımdan özellikle "geçiş" sırasını kollayan kötü kuvvetlerden gelecek tehlikelerle karşı karşıya kalıp, çeşitli tedbirlerle korunmaya muhtaçtır (Örnek, 1981:66). Bu korunma doğduktan sonra geç yürüyen, geç konuşan, nazara gelen, çok ağlayan çocuğa uygulandığı gibi, yaşamayan çocuğa da uygulanır. Gebelik sırasında anne karnındayken çocuğun yaşaması çocuk için ilk "geçiş" iken; doğduktan sonra çocuğun sağlıklı kalması ve yaşaması başka bir "geçiş"tir. Bunlar, çocukları batıl inancın ve büyüünün temel ilkelerine dayadığımız bir takım pratiklerle ve uygulamalarla tedavi etmeye, korumaya çalışmak içindir. [Örnek, 1981:66).

Kazaklarda geçiş dönemleriyle ilgili inanışlar şöyledir:

- Ergenliğe giriş ve diğer geçiş (12, 24, 36, 48, 60) dönemlerinde en sevilen bir eşyayı yakın birisine vermeli. Çünkü geçiş dönemleri tehlikelidir, def etmek için (K1, K2, K8, K18).
- Düğünde kız, evinden giderken yoluna beyaz kumaş döşenir, yolu açık, mutlu olsun diye (K1, K3).
- Çocuk beşiğinin baş tarafına bıçak, kamçı, ekme, hayvanın bacak kemiği konulur. Bunlar çocuğu perilerden ve şeytanlardan koruyacaktır (K6).
- Çocuk beşiğinin baş tarafına bıçak, baykuşun ayağı, yılanın baş kemiği konulur. Bunlar çocuğu cin, şeytan, böcek ve sıçandan koruyacaktır (K6).
- Kadın hamileyken kalın ipten atlamamalı. Çünkü karnındaki bebeğinin göbek bağı boynuna dolandır (K7, K10).
- Yeni doğan bebeği eve getirdiğimiz zaman konuşmadan girdirmemiz lazım. Yoksa çok ağlayan bir çocuk olur (K7, K11).
- Hamile kadın rahat doğum yapması için evdeki sandık boşaltılır (K10).
- Çocuğun kırkı çıkmadan gece kül dışarı dökülmez (K10, K17).
- Yeni doğmuş çocuk ağlamazsa kazana vurulur. O zaman çocuk ağlar (K10).
- Bir kadının çocuğu olmazsa çocuğu çok olmuş ve ölen bir kadının kilotu verilir. Bu külot sandığın dibine saklanır (K10, K14).
- Düğünde damat kızı almaya geldiğinde, ocağı sönmessin diye ateşe yağ dökmesi istenir (K1, K3).. Aynısını gelin de yapar (K1)

10. Diğer İnanışlar:

Bu başlık altında ele aldığımız inanışlar daha çok gelecekte haber verdiğine inanılan ve işaret sayılan inanışlardır. Örneğin, çayın üzerine çay çöpünün çıkmasının misafir geleceğinin işareti sayılması gibi.

Diğer inanışlar başlığı adı altında ele aldığımız inançlar şunlardır:

- Çorba kaşığı masadan yere düşerse eve misafir gelecek demektir. (K3,K7)
- Ayak tabanın kaşınırsa koşarsın (acil işin çıkar) (K2, K5, K12)
- Bir yere tuz dökülürse üzerine hemen şeker dökülür, kavganın sonu tatlı bitsin diye (K2)
- Sabah uyanırken yataktan sağ ayakla inmek lâzım, günün iyi geçer (K2)
- Çayın üzerinde çöp varsa misafir beklenir (K1, K10, K13)
- Yoldayken tuvalet yapan insanı görürsen yolun açık olur (K1).
- Ayağın tabanı kaşınırsa yorulacak, koşturacak işin çıkacağına inanılır. (K6)
- İnsan kulağı çınladığı zaman yanındakine hangi kulağının çınladığını sorar. Eğer bilirse hakkında iyi konuşulduğuna, bilemezse kötü konuşulduğuna inanılır (K7, K10).
- Misafir kendisinin getirdiği yemekten yerse hanımının kız doğuracağı inanılır (K6, K14).
- Çocuklar koyunun, ineğin vs.başını tutmazlar. Eğer tutarsa babası ölebilir (K10).
- Çocuk iki ayağının arasından bakarsa çoktan beri beklenen birisi veya bir misafir gelir (K10).
- Çocuk gözüaçık uyursa eşi güzel olur (K10).
- Avucun kaşınırsa para gelecek, tabanın kaşınırsa yola çıkacaksın demektir (K10).
- Çocuk annesini tutarak emerse gelecekte cimri olacak demektir. Eğer tutmazsa cömert olacak demektir (K10).
- Eğer birisinin kulağı çınlarsa yanındakine hangi kulağının çınladığını sorar, doğru bilirse birisi onu övüyor demektir (K10, K16).
- Eğer dilini ısırırsa evine aç misafir gelir. (K17).

Sonuç ve Değerlendirme

Derlediğimiz batıl inanışları incelediğimizde birçoğunun Türkiye’de yaygın olan batıl inanışlarla benzeştiğini görmekteyiz. Bunda köken bakımından aynı ırka bağlı olmanın etkisinin yanında birçok batıl inanışın evrensel nitelik taşımasını da gösterebiliriz.

Derlenen batıl inanışları işledikleri konulara göre sınıflandırdığımızda bunların büyük bir bölümünün “uğur, uğursuzluk, bereket ve ölüm” konulu inanışlar olduğunu görmekteyiz. Bunların birçoğu ortak özelliği geleceği bilememekten kaynaklanan ve geleceği tahmin etmek ya da gelebilecek olaylara müdahale etme türündeki inanışlardır.

Batıl inanışların birçoğu büyüsel nitelikli inanış ve uygulamalardır. Büyüsel işlemleri üç grupta incelemeyi doğru bulduk. Bunlar “hücum uygulamaları” (belirli bir hedefe zarar verme), “savunma uygulamaları” (korunma) ve “istekle ilgili uygulamalar” dır. Derlemelerimiz içinde hücum uygulamalarına örnek olarak “Birine kötülük istiyorsan akşam onun evinde tırnağını kes”, “Kazaklar bir daha görmek istemedikleri

biri giderken arkasından kum atarlar” inanışları verilebilir. Fakat bu tür en az rastlanılan türdür. İkinci olarak “savunma uygulamaları” (korunma) vardır. Savunma ve korunma amaçlı uygulamaların çokluğu dikkat çekici seviyededir. Örneğin, nazarla ilgili inanışlar ve uygulamalar, ruhlarla ilgili inanış ve uygulamalar, tabiat olaylarıyla ilgili inanış ve uygulamalar, uğur bereketle ilgili inanış ve uygulamalar, kutsal değerler ve geçiş dönemleriyle ilgili inanış ve uygulamalar bu türdendir. Bunun dışında günlerle ilgili inanışlar bu türdeki uygulamalardandır. Üçüncü olarak ise “istekle ilgili uygulamalar” bulunmaktadır. Bu türde bir dileğin isteğin gerçekleşmesi amacıyla yapılan uygulamalar yer almaktadır. Derlememizde bu tür uygulama da oldukça fazladır. Örneğin zenginlik, çocuk sahibi olmak, evlenme vb dileklerin gerçekleşmesiyle ilgili oldukça fazla inanış ve uygulamalara rastlamaktayız.

Bu batıl inanışların çoğunluğu İslâmiyet öncesi inanç sistemlerinin etkisiyle ortaya çıkmış; aynısı veya benzerleri Anadolu’da da yaşayan inanışlardır. Bir kısmı ise İslâmiyet sonrası ortaya çıkan ve İslâmiyet etkisi görülen inanmalardır. Örneğin Anadolu’da da görülen “Mezar parmakla gösterilmez, gösterirsen üzerine basıp ısırarak gerekir” inancı ortak inanmalardır. Ancak İslâmiyet etkisi gösteren bu batıl inanışlar her ne kadar İslamiyet’le ilişkilendirilse de İslâm’a aykırı olan inanmalardır. Bunda amaç bireyleri, toplumun yaşayan kurallarına uydurmak amacıyla dini baskıyı kullanma ve dine gerekli saygıyı oluşturma kaygısıdır. Örneğin “Yatarken saçlarını toplamak lazım, eğer toplamazsan sen uyurken şeytanlar saçlarınla oynayacaklar”, “Aya bakarak abdest alınmaz”, “Omzumuzu tutturmamalıyız, çünkü burada melekler oturuyor rahatsız olurlar”, “Bulaşık akşamdan bırakılmaz, bırakılırsa üzeri örtülür yoksa şeytan gelir”, “Su üstü açık bırakılmaz, bırakılırsa şeytan içer, sen de o sudan içersen delirirsin”, “Yemek yerken elinden tabak düşerse şeytanın karıştığına inanılır”, “Kapının arkasında kimse yokken “gir” denilmemeli, aksi takdirde eve şeytanlar ve kötü ruhlar girer, kendilerin çağrıldığını düşünürler” ve “Torununun çocuğunun avucundan su içen ihtiyar cennete gider” inanmaları bu türdendir.

İnsan yaşamının en önemli safhalarından birini teşkil eden ölümün insanlara verdiği korku doğal olarak batıl inanışlara da yansımıştır. Örneğin; “Ayağına birisi basarsa yakınlarından birini kaybedersin, senin de onun ayağına basman lazım”, “El bele konulmaz, baban ölür”, “Mezara karşı koşulmaz, ölüm gelir”, “Yıldızları sayarsan bir yakının ölür”, “Evin çevresinde koşmamalı, birisi ölür. Sadece mezarın etrafında dönülür”, “Çocuk, pişirilmiş hayvan başını eliyle tutmaz, tutarsa babası ölür” inanışları ölümden kaçış için uygulanan inanmalardır.

Derlenen inanışların içerisinde en dikkat çekici olanlardan birisi de yansıtma düşüncesidir. Halk günlük yaşamındaki bir durumun ya da olayın hayatını etkileyeceğini düşünmekte ve yansıma yapmakta veya yansımalarından kaçınmaktadır. Örneğin “Hamile kadın deve eti yememeli, çünkü deve 12 ay yavrusunu karnında taşır, deve gibi geç doğurur, ona benzememesi için yenilmez”, “Kadın hamileyken kalın ipten atlamamalı. Çünkü karnındaki bebeğinin göbek bağı bebeğin boynuna dolandır”, inanmalarında kaçınma varken, “Düğünde kızı evinden giderken yoluna beyaz kumaş döşenir, yolu açık, mutlu olsun diye” inancında yansıtma yapma düşüncesi vardır.

Eski tarihi olaylar, başa gelen felaketler ve korkular batıl inanışları tetiklemiştir. Kazaklar bu felaketleri unutmamış ve inanışlarına yansıtılmışlardır. “Eve doğru koşma kötü haber gelir” ve “Geceleyin bağırarak ve ağlamak doğru değil” inancı

eski dönemlerde köye düşmanlar tarafından baskınlar yapıldığı zaman haberciler koşa koşa haber getirirmiş bu yüzden halka korku oluşturmuştur, halk bu korkuyu unutmamış ve hâlâ bundan kaçınmaktadır.

Kazaklar eski 12 Hayvanlı Türk Takvimi'ni günlük yaşamında kullanmakta ve her yılı bir hayvan adıyla adlandırmaktadır. Bu toplulukta her 12 yıl bir geçiş dönemi sayılmaktadır. Diğer geçiş dönemleri gibi bu geçiş döneminin de zararsız atlatılması için inanışlar oluşmuştur. Bu sebeple ergenliğe giriş ve diğer geçiş (12, 24, 36, 48, 60) dönemlerinde en sevilen bir eşya yakın birisine verilmekte böylece gelebilecek felaketlerin def edileceğine inanılmaktadır.

Derlenen batıl inanışların içerisinde Türkçede de yaygın olan “Ağzına tükürmek” deyiminin uygulamasını görmekteyiz. Dile de yansımış olan bu inanış hala varlığını sürdürmektedir.

Bütün bu tespitlere baktığımızda batıl inanışların oluşmasında asıl olan korku ve sakınmadır. Halk korkularına ve sakınmalarına karşı kendince tedbirler almakta, çoğu zaman eski ve yeni inanç sistemlerinden yararlanmaktadır. Teknoloji, yaşam şartları ve kültür değişse de bu inanışlar devam etmekte ya da yeni şartlara uygun olarak kısmi değişikliklerle veya yeni oluşumlarla toplum içinde devamını sağlamaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

- K1: Mansiya Zormanova, 1987 doğumlu, üniversite mezunu, Esik, Kazakistan
K2: Asem Taubayeva, 1988 doğumlu, üniversite mezunu, Almatı, Kazakistan
K3: Bahitgül Şingeneeva, 1988 doğumlu, üniversite mezunu, Almatı, Kazakistan
K4: Vınera KARAGULOVA, 1988 doğumlu, üniversite mezunu, Atrau, Kazakistan
K5: Zenfira Hamitova, 1988 doğumlu, üniversite mezunu, Taldıkorgan, Kazakistan
K6: Rada Nabiyeva, 1989 doğumlu, öğrenci, Almatı, Kazakistan
K7: Malika Jerebayeva, 1988 doğumlu, öğrenci, Almatı, Çimkent, Kazakistan
K8: Aynagül Mukanova, 1989 doğumlu, öğrenci, Almatı, Kazakistan
K9: Şapagat Kasımova, 1988 doğumlu, öğrenci, Almatı, Kazakistan
K10: Anar Kasanevo, 1988 doğumlu, üniversite mezunu, Almatı, Kazakistan
K11: Marjan Halıkova, 1954 doğumlu, İlkokul Öğretmeni, Almatı, Kazakistan
K12: Amangeldi Karagulova, 1950 doğumlu, Lise mezunu, Atrau, Kazakistan
K13: Baltay Taubayeva, 1923 doğumlu, okuma yazması yok, Almatı, Kazakistan
K14: Güljahan Zormanova, 1938 doğumlu, okuma yazması var, Esik, Kazakistan
K15: Akan Zormanova, 1938 doğumlu, okuma yazması var, Esik, Kazakistan
K16: Balkiya Kobegenova, 1960 doğumlu, Yüksekokul, Almatı, Kazakistan
K17: Perizat Intimokova, 1989 doğumlu, Öğrenci, Almatı, Kazakistan
K18: Laura Bolatova, 1990 doğumlu, Öğrenci, Almatı, Kazakistan

KAYNAKÇA

- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim (1986), *Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarıyla İlgili Bir Sınıflandırma Denemesi*, Türk Folkloru Araştırmaları 1986/1, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- ARTUN, Erman (1998), *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları*, Tekirdağ Genç İşadamları Derneği Kültür Yayınları, Tekirdağ.
- BORATAV, Pertev Naili (1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1998), *Anadolu İnançları*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- GÜÇLÜ, Faruk (1995), *Orta Anadolu'da Batıl İnançlar*, Ankara.
- KARAKAŞ, Ayhan (2005), *Feke Halk Kültürü Araştırması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- KILIÇ, Abdullah (2001), "Isparta yöresi halk inançları", Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi, Evrak Yayınları, Ankara.
- OY, Aydın (1976), *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında II. Meşrutiyet Dönemi Yıllarında Batıl İnanışlar*, 1. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1971), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara.
-(1981), "Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 174, ss.25-34.
-(1988), *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Gerçek Yayınları, İstanbul.
-(2000), *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (1988), Batıl, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- www.kulturturizm.gov.tr/portal/kultur
- YEL, Ali Murat (1998), *Hurafe*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- YILMAZ, Mehmet Ali (2005), *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.